

חזונו של ס. יזהר*

מאת א. ב. יפה

כניסתו של ס. יזהר לתוך סיפור היא בכבודות, בעצלותיים, במקום. משם טו הראשון — אפילו בסיפורו הבהיר והמשוטט ביותר: "השבוי" — הוא ארוך, מסופר במבנה הסינטיאטי של, מסורבל, צירופים מוזרים ובלים גזי רות ומלא חזרות והדגשים חזרים הנזכרים עם מנוח הרצון לדיק בתיאור, אך המלאים מאד את הקווא. ואני הושד באותם קטגורים ששללו את סיפורי יד הד שליחה גמורה — כי לא התגברו על עשרים השורות הראשונות של הסיפור ולא המשכו לקרואו) והשליש הראשון בסיפור היהרי (כך בהחלטה אשר בפעם) ופך גם בשיירה של חצות" הוא תיאור סטאטי, מפורט מאוד וכאטי, של הלך הרוח השורר באותה תקופה באותו זמן ובאותו רגע שבו מתחיל הסופר; בתיאור זה משמשים בערבוביה בנאות ומראות של אנשים ונוף, פסוקים שנאמרו ופסוקים שהיש בו להיאמר (ולא נאמרו מחמת מצונו רום ומשום), כהגות טובות והיהודי עבירה גילויי מרה שחורה ותהלה נע לפת זכרו דברים שהיו ושיחת מדור מות שאולי חתקיימנה אי פעם מחשבות גורליות וגם שפלות ונקפות ביותר — ובהוכו של המבוכ הזה מופיע מדי פעם בפעם איזה מסוק המרמו על התרחשות של ממש קבוקה ועל הכנות שנעשות לקראתה. עם ראשיתה של הפעולה משנה גם קצבו הפנימי של הסיפור היד הרצו פנננו אינו משתנה אמנם שגוי מהותי וכל אותם הסיסודות שמנינו בסי תיחא אינם נעלמים גם מגופו של סיפור העלילה; אלא שכאן הם ניתנים במידה ובפטר ואינם תלויים עוד על בלימה (כפי שדימינו בראשית הדברים) אלא — הם נשענים על בסיס של מציאות ממשית מוגדרת.

וכיוון שקיימת התאמה פה שלמה בין תוכן הסיפור וצורתו רשאים אנו לתת פניה אם אמנם יש לזוהר את כבודות כניסתו של ס. יזהר אל תוך הכר מרה על חשבונו אותה מרה (מקצועי) קבוע שאמשר היה למצוא לו פתרון בעניכה טובה או שמא מוטב לראות בתכונה סגנונית זו ביטוי של מבורה מהותית. לי נראה כי הדרך השניה עשויה להציעונו לקראת הבנה מעמיקה יותר על חזונו הרחוקות של הסופר — היות סיפורו של יזהר רחשת בשני ממדים שונים ונוגדים: הפעולה וההקרה; מן הפעולה הוא הקשמש כרע של ממש, אחיה במציאות לסיפור. כאן הפול מהקצו, מודה קבוע. כאן יוצא כל דיבור חתוך על אופניו ובאן מיתר גמל פל אמירה לעצמה בעזרה פרוזה, מדויקת, בלתי שנויה במחלוקת. כאן הגבור אינו הפרט אלא הקולקטיב המתגלם במנין "פרטים" שהם מייצגיו סמליו. כאן מתגלה פשוט מאותה מהות פיוחית במינה הנוצפת מצנפם של כך וכך בני אדם לגוש שלם ואחיד: בתוך כל התמונה הגדולה והמעשה שנעשה שסופג לתוכו את כל האנשים או שלוש מאות, ואולי גם ארבע מאות האנשים הנורחים בו, ומתרום עליהם ועל היותו היותו (א) ומנית כל יתר הדברים שבהם שאינם מסייעים לו במזונו... ולא פלא הוא שאברהם נגבדי ורובינשטיין מאבדים כאן את ייחודם ונהיים רק אנשים מן השורה. אך צביילה, זה גבנפו הנאשי של יזהר, — שמאחוריו אתה חש כי מסתתר המספר עצמו — אינו מאבד את ייחודו הנפי של אפילו לרגע אחד. הוא הורס את תחושת הקולקטיב על ידי שאינו שוכח, אף בתוך כל אלה, את דמיונו ואת מנתות לבו הסתמיים, — את נפשו יחידתו ודבריו סוק מעוטם ושור ממינם. הוא מעביר את הסיפור לממד התיכונה.

* עם קריאת "שיירה של חצות" — הוצו הקבוצ המאונת. תשי"א.
 ** ההגשה זו, ופן כל יתר ההגה שות — שלי. — א. ב. י.

ס. יזהר הוא אינדיבידואליסט מובהק, מוחלט. ואם הוא ניצל מאותו סכנות שסופרו ארופה — האינדיבידואליסטים הקיצוניים צפויים להן (ציניות פשרנות קלה, ערוקה וכו') הרי זה רק משום ששתי רגליו עומדות איתן על האדמה הזאת, משום שהוא פה מעורה בקרע קע המצאות הארצישראלית שהוא מר נע על ידי אינסהנקט ראשוני לקראת ההגנה הנכונה והמעשה ההכרחי. ואלו הרהוריו — הם הולכים בערוץ אחרי שונה לגמרי. אני — אמר צביילה בלבו — רוב הדברים שבעולם מסוק פקים אצלי, ספק מבוכה ספק אולת יד — אבל אצל השיירה זה אחרת: היא הולכת ישר על פני הפקפוקים והספקות ואולת היד, ותעבור ותגיע בבטחה. אני אשאר בשלי והיא תגיע ליצודה.

מקורה העיקרי של מבוכת גבורו של יזהר (וישל יזהר עצמו) הוא בנקיפות המצפון של הכתור ילדהארץ על סדרים קבועים שהופרו ונוף שנפגם במע שהידי חברו ושלו. (ללא הצדקה לדי דו), למחאתו החריפה והמרה נתן יד הד ביטוי מלא ב"סיפור הרבת חזעה" וב"השבוי". ב"שיירה של חצות" חר זר וגשמע הדה של הרגשה זו: נגשמת הרגשה שמא אינך אלא נדחק אל רשות לא לך. טפול אל ארץ גדולה מדי ונכדיה לך מאד. באת אורח לא קרוא. תסב ראשך לעברים ולא חגלה כלום שיתן לך אחיות. יותר מדי רחוקה השדות עוינים אותך. ריח בעליה עדין אחוז באדמה. נדיפת עמל אחר, רצון אחר, ואהבה אחרת. זקנה בלה זו, האדמה עדין לבה מסור לפלתייה. כל אהדתו של המספר נתונה ל"עובדי אדמה מתרישים, הולכי יחף משכימי שחר ומאחר צרפית" אלה שנעקרו מן פה של הארץ על לא עוון בכפם. יד הר אינו מוצא כל קשר בינם לבין האויב. ובאן אנו נוגעים במקור השני של מבוכת נפשו של הגבור היהודי, שמבחינה מעשית חוצות אינו שונה אולי בהרבה מיתר חבריו לשורה, אך עמדתו ההפרתית-מצפונית מסבפת או תו בקורי סתירה שאין הוא מוצא לה יישוב.

למלחמה ולכל הכרוך בה יש לו לגי בודו של יזהר התנגדות פנימית נמרצת, באשר נסיבותיה מקפחות את האני" שלו ומעבירות מן העולם את כל אותם הערכים האנושיים שלגבי די דו רק בזכותם ראויים תמיים שנחיה אותם. לז' מנוחים לך אפילו לחשוב משהו, תוכל לשאת לב מלא כל מיני יופי — צור אותם בספירט, זה לא שייך לפלוני שעושה ומוביל שיירה לביטחה. ואין הוא משלים לעולם עם הכרחי המציאות הקרבית וההתנגשות שבין נטי וותנו האישיות וסכריה שלה — היא תמידית: "...ואו תפרץ החוצה — אל השמש, ואל העץ, ואל האדמה המעי שיבה, אל גחלת האדם שטרם כבתה בך, ושאינך נותן לה לפכות. אפיל אין לך פאסי". הענין הפרוזאי הפי עוש, הוא המעצור בדרך של אדם השוקר את הופה והטוב. אבל התנגשות זאת שבין האדם הפרט והשורה, הכוח האומקרטונאלי, המוכני, שהיתה עלולה להביא כליה על האדם, ליקול את כוח רצונו ואת כושר פעולתו, אינה גורמת כל הפרעה רצינית בפעילותו של הגבור היהודי. הוא עשוי אמנם להסיק מסקנה כי "כנראה שלא עשו אותי בש" ביל מלחמה; הוא עשוי להרהר הרהר רים אמיקורטיים נועזים ביותר, לחשוב פעם על בריחה ופעם על איציות, אך הוא הגוי בעל הרגשת אחריות והכרת הכרח" במידה מספקת כדי שלא להכנע למחשבות מסיתות כאלה. מראות הונו עה של המלחמה מתוארים בסיפורו של יזהר הק בקוים מועטים, המקמזים ופי סמלים את אותה ההויה אך אינם מוספים אותה בכל עצמתה, אף קחים סכני מאטיים אלה של יזהר ("מראה גופה מוטלת בפאת שדה על הרגבים... דמות

איש הפוך התהפכות של מוות... זה אפי רקדו וזה בעקימה אברום כאילו התי גושש, ובהילחמו כרע. ואהר"כך חלפה התמונה ונחבירה רגל לבושה סנדלי רגל שלמה בלא גוף לבושה סנדל עם סו לית צמיג ישן "דגלופ") מביעים הר בה יותר מאשר מראות הוועה שתוארו עלידי מספרים צעירים אחיים בפרטי פרטיהם ובתוספת גופן של דמיון גרוי ויצר פרוע. ובקטעים המתארים התי של קטרקט יוצר יזהר תמונה אכספרטיבית ביותר באמצעים דלים (במכות) ואף השימוש שהוא עושה ב"סלנג" אינו הורג מתחומי הטעם והצורך. אף עלפי ששנאתו למלחמה כשהיא לעצמה ולהוי החיילי, האנטי-אינדיבידואלי כל כך, היתה עשויה להעבירו על דעתו... הוא שואב כוח לעמידה במבחן המל"חמה מן הזכרון שהוא זוכר תמיד כי "אין רק מלחמות ורק אבק ורק הקסדת לת עזרי חיילים נדחקים צפופים, — כי יש עוד אחרת, ויש עוד ששתי שדות וגבעות, ויש עולם של שלווה אמיתית ויפה, עשיר כאדמה דשנה וגי שומה, מרגועות ירק גובט, וקטני הקטנות שבחיים..."

במקום אחד, בתוך סיפור העלילה, הש גיבורו של יזהר צורך דחוף, הכ רח, — לשמוע בעירת חמור. ואין הוא מוצא לו מנוחה עד שאינו שומע נעי רת חמור, ויהי זה מטרחקי אונה כפר גידח. דומה כאילו כל עתידו תלוי בכך, וכשהוא שומע קוף-סוף את הני עירה — "אכן יורדת מן הלב. אני מתחיל לנשום חפשי. ואני כבר יודע שיהיה טוב, ואני כבר יודע שכלום לא נורא. ושהעולם כמוהגו ניהג. ושחמור נוער בלילה זה שקט, זה לא סוף העולם. זה יש עוד תקווה. זה כאילו קול מדבר אלו במיוחד. ואני שומע בשביל כולם..." והסיפור מסתיים ברמז על סמל זה — שהוא מקביל לסמל החזרה הביתה כדי "לע" סוק רק בגידול תפוחי אדמה נאזים. "סיפור הרבת חזעה" — הוא הטח אוזן בן אדם אל הגבעות האלה והצין אך אותן פאתי-שמים, ואל מרחבי הש' טחים המקומיים בתוכם נשימות עולם לילי — אם אין נעירות חמור של שלום עולות ובאות? והבה נחוש לבוא אל זו דולי נפלאה שלנו."

דולי הוא שמה של גיבורת רומן אהבה המשולב בסיפור הבקעת הדרך לשיירה, המתרחש בספירה רומאנטית של איממשות. צביילה מתאהב בדולי זו עוד בטרם ראה אותה; שמה כשי הוא לעצמו, פועל עליו השפעה סוגסי טיבית. היא חוזרת במסכת הרהוריו והתחשבה עליה אינה מרפה ממנו. הוא מתאר לעצמו, בדמיונו, את קלסתר פניה וחמודות גוה. הוא מנהל אהה שיחות דמיוניות. הוא מנחש את הגבוחיה האופייניות. וכנאה לגיבור רומאנטי טיפוכי, אין הוא מע לה אפילו על דעתו כי בשעה שהוא חי בנפשו סנימה את סיפורי האהבה האפשרי — "נמצאת דולי זו מרש חמשה צעדים ממך..." השיחה הקצרה המתקיימת בסופו של דבר בין צביילה ודולי (עמ' 116 והלאה) היא אחד הקט טעים היפים ביותר בפרוזה הצעירה שלנו. השיחה בנויה על אמירות של שיגרה ופסוקים של סתם וביניהם משור לבות מחשבותיו של צביילה, שאינו מסית את הדעת מן המוצג שבו הם נתונים, ונזהר שלא להירצות כמי שמ' בקש לדעת סוד צבאי שאינו נוגע לו, ופל דיבוריו מאומצים על מנת לרמן לנעה עדינות כי הוא הוגה לה חיבה רבה ועם זאת לא להיראות אהיל. בשיחה של סנינה זו גמלט מפניו של צביילה "דולי" שכנה שפלוגית הגי פיתה מייד עיניה אליו משתקמת ואכרה — מה העניינים? — שרים וומי" הגיד צביילה... — בכל הגי בורים הרומאנטיים אין צביילה זוכה בהתמששות אהבתו, וצדדיה הנאים והי נעלים ביותר ושארם אלה שבדמיון ושבתרם מגע כלשהו עם הגיבורה. זו אינה מביעה אמנם מפורשנות את יחסה אל צביילה, — ואף אינה נדרשת לעשות זאת, — אך מעשיתה (המשך בעמוד 6)

חזונו של ט. זהר

(סוף מעמוד 5)

היתירה בסיענוה ה"קודים" בשעה שגיי-
בורנו עומד על ידה ומבקש לקשור
שיחה עמה, וכבר מסתייע גם בכוכ-
בים — דומה שאינה מבשרת טובות.
אך מאימתי מבקשים גיבורים רומאצי-
שהוא בחור עדין ורגיש... "שירעו
שאתה לא סתם כזה, ולא מאותם הג-
סיב שאיכא בשוקא, נגושמים, שתיכף
באים עם הבדיחות ועם החכמות ועם
הידיים, וכופים צחנת זיעה לא רוחצה
ימים, ובאוש עשן סיגריות עבה וס-
בוא — ויש עוד בחור רגש
בארץ."

והוא הדבר שבעצם ביקש גם ט. ז-
הר להוכיח לנו לגבי בני-הארץ. גם
נויים את האושר בהשגש-של-ממש? צביי-
לה, היה חשוב לו מאוד להוכיח לדולי
כשהם מתפרחחים ועושים סני מפלצות
אינם אלא ילדים טובים. ניבול הפה
הגדול הזה, וכל הבקיאות המרובה,
והגסות והכוונים והשיחצונים — אינם
כמובן, אלא טוב-לב מתגנדר-מתנכר.
אולם אפילו אם נניח כי גלויים מסו-
ימים של גסות ואכזריות אינם טוב-
עים רק מתוך הצורך להתגבר על
שכבת רגישות המונחת ביסודי-הנ-
פש — האם יש בכך כדי להצדיק את
מעשה חירבת-חזעה ומעשים רבים אח-
רים כמותו? על שאלה זו, ועל עוד
כמה שאלות דומות, לא מצא זוהר
תשובה ברורה, וזהו שורש-מבוכתו.
המשך יצירתו מותנה במציאת הפת-
רון לבעיות ריאליות אלה, ודווקא פת-
רון של ממש, מתוך בחינה מציאותית
ולא סתרון מדומה שבבריחה לד' אמו-
תיה של הנפש היפה...